

Goede bedoelingen

Katholieke idealisten kwamen in de praktijk van missie en medische hulp voor lastige vragen te staan – als ze die tot zich lieten doordringen.

← Driesje Oomen in 1933 naast missionarissen in hun dagelijkse habijt. De boot staat op het punt om de haven van Marseille te verlaten. Collectie Mar Oomen
Kostschoolmeisjes en leerling-verpleegsters voeren Hollandse dansen op. Sumwe, juli 1958. Collectie Mar Oomen →

REIDANSENDE Indische vrouwen in de jaren '30, hand in hand op de maat van 'Witte zwanen, zwarte zwanen', omdat dat beschaafder was dan de dansen van de Minahassa (Noord-Celebes, nu Sulawesi) zelf. Je kunt er een symbool in zien van kolonisering, een karikatuur of een vergissing. Mar Oomen laat het in *Missievaders* aan haar lezers over. Ze oordeelt bijna niet, ze vertelt het verhaal van haar grootvader en haar vader, missieartsen in Nederlands-Indië en Tanzania. Uit een schat aan brieven en andere documenten haalt ze hun beweegredenen naar boven en plaatst die in de historische context. Een familiegeschiedenis dus, die zo'n vijftig jaar beslaat waarin de missiearts als lakmoesproef fungeerde voor de veranderende verhouding tussen Nederlandse 'hulp', Nederlandse katholieken en de landen waar ze werkten.

Lekenapostelen

Toen Janus en Stans Oomen in 1933 als 'lekenapostelen' naar Nederlands-Indië gingen, waren ze voortrekkers. De missie was nog het terrein van paters en zusters. Maar Janus en Stans waren vooruitstrevende katholieken uit gegoede families, waar het inzicht groeide dat ook artsen uitstekende reclame zouden zijn voor de christelijke beschaving, zoals (de protestant) Albert Schweitzer had laten zien.

Zwaarbeladen met opofferingsgezindheid en romantische beelden van streken ver van de beschaafde wereld waar God dichterbij zou zijn, en met peuter Dries aan de hand, reisden ze naar het stadje Tomohon in de Minahassa. Janus zou er een ziekenhuis, opgezet door Nederlandse nonnen, bestieren en samen zouden ze laten zien hoe een katholiek modelgezin (er kwamen vier kinderen bij) een gezellig en gezegend leven leidde. Het viel een beetje tegen dat Tomohon niet zo primitief was als het Lambarene van Schweitzer en dat de heidenen in de Minahassa al gekerstend waren door protestanten. Maar het echtpaar leerde Maleis en Tomboeloe, hij opereerde en heelde, zij leerde vrouwen weven en reidansen (en voelde zich over het laatste later ongemakkelijk). Toch kwamen ze er maar niet in. 'Waar wij komen verstommen de gesprekken,' schreef Janus na enkele jaren aan een vriend. In de ogen van de plaatselijke bevolking bleven ze vertegenwoordigers van de witte overheersers.

Logisch, want ze bleven maar Sinterklaas vieren met de zusters en hun kinderen verbieden om met 'inlandse' kinderen te spelen. Maar zelf zagen ze dat anders. Juist in Nederlands-Indië hield de Nederlandse overheid missie en zending enigszins in toom, omdat ze geen conflict wilde met islamitische bestuurders. In eigen ogen waren de kerken, het koloniale bestuur en de missiearts met verschillende dingen bezig. Janus ergerde zich aan het gebrek aan professionaliteit en het 'ostentatieve medelijden' van de zusters en later evenzeer aan de harteloosheid van Nederlandse planters op Java.

Oorlog

In 1940 — Japan dreigde Celebes binnen te vallen — was het gezin naar Java verhuisd. Janus werd arts in dienst van planters, nota bene in Rangkasbitung, waar Douwes Dekker *Max Havelaar* schreef. Zelfs toen die hem niet de kans gaven om omstandigheden voor hun arbeiders te verbeteren, had hij niet door dat hij en de missie aan de kant van de koloniale overheerser en hooguit de Indonesische elite leefden. (Hier laat zijn kleindochter één keer het woord hoogmoed vallen.) Kort daarna, bij de vernielingen in het kielzog van de Japanse inval op Java van alles wat Nederlands was, kwam het besef gehaat te worden hard aan. Vervolgens raakte het gezin verspreid in verschillende Jappenkampen, die ze allen overleefden.

Een voorbeeld van hoe goed Oomen haar citaten kiest: de gezagvoerder van het schip waarmee Stans en de kinderen na de oorlog op verlof naar Nederland gaan, had van een transportcommandant deze opdracht meegekregen: 'Laat de mensen toch niet het gevoel houden, dat zij eigenlijk beklagenswaardige stakkerds zijn, mannen en vrouwen zonder toekomst, die afgedaan hebben.' Van idealisten naar stakkers, het was in slechts dertien jaar gebeurd.

Missiearts wordt tropenarts

Toen Stans weer naar Java vertrok, bleef haar oudste zoon Dries in Nijmegen op een kostschool achter. In de vakanties logeerde hij bij familie. 'Je voelt je overal als gast,' schreef hij zijn ouders in 1949 en die zin is voor mij de kern van het boek. De verwarring die Janus had moeten zien, werd het drama van Dries' leven. Uit idealisme,

plichtsgevoel, solidariteit met zijn ouders ging hij als arts naar Tanzania. En uit heimwee naar een thuis dat niet in Nederland lag.

Hij bood zijn diensten aan aan een vooruitstrevende Nederlandse bisschop, die de onafhankelijkheidsstrijd steunde en goed bevriend was met Nyerere, de latere president van Tanzania. Ook zijn Nederlandse gezin komt naast een missieziekenhuis te wonen en deelt het dagelijks leven met Nederlandse zusters en paters, niet met Tanzanianen. Maar het frustreert Dries dat de katholieke zorg in Tanzania vooral wordt ingezet om de

'opkomst' van de islam (die daar al een paar eeuwen was) te stoppen en die van de protestanten te beteugelen. Het ergert hem dat missiebestuurders doen alsof heel Afrika zielig is en werken in Afrika heroïsch. Net als collega's wil hij meer van Afrika buiten het blikveld van

de missie zien, andere mensen bereiken, samenwerken met wat we nu traditionele genezers noemen. Binnen de katholieke structuur was dat niet mogelijk en veel missieartsen vertrokken. Dries stapte in 1965 over naar de ontwikkelingshulp die in die tijd in zwang kwam, en wel in Ethiopië, het enige Afrikaanse land dat nooit gekoloniseerd was. De missiearts werd tropenarts, de witte arts kwam in dienst van een Ethiopische ziekenhuisdirectie. Wel op kosten van Nederland, dat Ethiopië stevig steunde om redenen van internationale politiek en hoop op groeiende afzetmarkten in de landen waarvoor Ethiopië een voorbeeld was. Met dat soort overwegingen hield Janus zich intussen bezig, want die was carrière aan het maken in de internationale (WHO) en nationale ontwikkelingssamenwerking. Maar wat zag Dries? Dat ontwikkelingswerkers die met overheidssteun voor een jaartje of twee naar Afrika kwamen veel verdienden, maar erg weinig snapten van hoe het er daar aan toe ging. En dat het de Europese religieuzen waren die de lokale talen hadden geleerd, de gebruiken kenden en het vertrouwen van de bevolking hadden gekregen.

Nog een detail om over na te denken: in de jaren '80 maakten Janus en Dries samen een reis ('heimweereis' heet het in het familievocabulair) naar de Minahassa. De reidans bleek er opgenomen in het traditionele repertoire van een heleboel dansgroepen. Je kunt als schrijver geluk hebben met je materiaal; het is bewonderenswaardig als je het zo goed gebruikt.